

10. Архів документів Міністерства культури України. Відділ взаємодії з міжнародними організаціями. – Довідка про культурне співробітництво України з Польщею в 1999-2000 роках. – С. 7.
11. Архів документів Міністерства культури України. Відділ взаємодії з міжнародними організаціями. – Протокол про співробітництво між Міністерством культури і туризму України та Міністерством культури і національної спадщини Республіки Польща на 2009-2012 рр. – 23с.

О. Б. Дьомін

УДК 94[(477.74-21):(4)]:001+7”18/19” [Рец.]

**РЕЦЕНЗИЯ: УРСУ Д. П. ОДЕССА В ЕВРОПЕЙСКОМ
НАУЧНОМ И КУЛЬТУРНОМ ПРОСТРАНСТВЕ
(XIX–XX вв.): ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ОЧЕРКИ. – ОДЕССА:
АПРЕЛЬ, 2014. – 272 с**

Робота доктора історичних наук, професора кафедри нової та новітньої історії Дмитра Павловича Урсу «Одеса в європейському науковому і культурному просторі» має скромне авторське визначення як документальні нариси. Насправді ж, це одна з перших фундаментальних робіт наукового краєзнавства Одеси. Праця написана на базі значної кількості архівних джерел, насамперед, із Державного архіву Одеської області, одеської преси, російських періодичних видань, публікацій спогадів. Органічно в текст входять матеріали французької, румунської та англійської історіографії. Усе це дало можливість автору показати широко, не заангажовано і науково складні та актуальні питання одеської історії.

Нова книга Д. П. Урсу демонструє, як важливо подивитись на звичні речі під іншим кутом зору ніж це робили попередники. Отож зважаючи на багатоплановість тексту, зупинимось тільки на університетських сторінках праці, залишаючи загальну рецензію на майбутнє.

За одну із точок відліку європеїзації Одеси автор бере спроможність викладачів Імператорського Новоросійського університету

сприймати європейські новації. Хоча автор не виокремив спеціально механізм наукових та освітніх інновацій, у самому тексті вони представлені достатньо наочно: закордонні відрядження, запровадження в освітньому університетському житті європейських методик навчання, розвиток нових наукових напрямів під впливом європейської науки, участь в міжнародних наукових заходах, особисті стосунки із провідними європейськими вченими.

Ледь не найголовнішим із них виступає інститут наукових відряджень за кордон. Д. П. Урсу провів велику роботу по підрахункам цих відряджень. За неповними даними, як стверджує сам автор, 63 % викладачів університету побувало з науковою метою за кордоном. Як можна було передбачити, найбільше їздили до Німеччини – 104 особи або 40 % від усіх відряджених. На другому місці Франція – 20 %, Австрія – 14 %. Інші країни представлені ще меншими відсотками. Всупереч попереднім уявленням, найбільше виїздили за кордон представники медичного факультету. Д. П. Урсу вказує, що за час з 1900 р. по 1920 р. із усіх 42 осіб факультету у відрядженні побувало 29. Як вбачається, тут потрібно було б автору внести певні уточнення, вказавши скоріше дату 1914 р., бо з початком Першої світової війни відрядження майже припинились. Та й на викладачів медичного факультету лягли нові обов'язки, які залишали мало часу для традиційної наукової роботи.

Далі за кількістю закордонних відвідувань значаться представники природничих наук біологи та математики – 27 і 21 особи відповідно. Гуманітарії не на багато, але все таки менше їздили за кордон: юристи – 21 особа, історики – 18 осіб, філологи – 13 осіб. Тут було б потрібно пояснити правову ситуацію щодо відряджень. Річ у тому, що згідно правил наукового стажування правом виїзду в закордонне відрядження користувались ті особи, чий науковий теми територіально чи проблемно пов'язувались із Європою. Скажімо, вживаючи сучасну термінологію – аспіранти та докторанти, за фахом юристи, історики, філологи, які займались проблемами російської юриспруденції, історії чи філології мали право на відрядження тільки в межах Російської імперії. Отож певна частина гуманітаріїв, особливо молоді, автоматично не включалась

до числа відряджених за кордон за державні кошти. Загалом же, після запропонованого Д. П. Урсу бачення розподілу викладачів університету на проєвропейців і антиєвропейців його потрібно враховувати при висвітленні боротьби викладацьких угруповань в університетському середовищі.

Д. П. Урсу спеціально зазначив, що науковий інноваційний потік йшов із Європи в Одесу і наочно показав це на прикладі розвитку в місті нової науки – генетики. Одночасно він вказує й на те, що цей потік не був рухом в одну сторону. Російським, зокрема, одеським вченим було що сказати Європі. Недаремно публікації одеситів з'являлись у провідних наукових виданнях Німеччини, Франції, Австро-Угорщини, Швейцарії та інших країн.

В цьому плані показове місце одеських університетських науковців у візантиністиці. Доробок одеських вчених 80-90-х рр. XIX ст. в цій дисципліні був певною мірою, дороговказом для європейців. Роботи Ф. І. Успенського, Н. Н. Кондакова, їх колег і послідовників заклали міцний фундамент перебування російської візантиністики в перших лавах європейської науки. І це при тому, що 80 – 90-і рр. були часом контрреформ, боротьби із європейськістю, з духом вільної науки, яку виявилось неспроможним сприйняти вище політичне та адміністративне керівництво країни на чолі із царем Олександром III. Можливо тому так й склалось в Новоросійському університеті, що із від'їздом цих вчених із Одеси їх наступники не змогли, із різних причин, так само високо тримати прапор досягнень європейської візантиністики.

Праця Д. П. Урсу наштовхує на чисельні роздуми щодо долі університетської науки. І в цьому її надзвичайний позитив. Разом із тим, в роботі є певні неузгодженості, викликані, зокрема й неавторським скороченням тексту. Присутні й позиції, які потребують подальшого уточнення. Так, один із засновників європейської славістики професор В. І. Григорович в 1865 р. виїхав до Варшави, Відня та Праги не для наукової роботи (с. 14), а для прийому бібліотеки відомого польського славіста А. Ф. Кухарського у Варшаві та для ознайомлення і зібрання відомостей щодо дисциплін, які читав В. І. Григорович. Також не так все просто із категоричною заявою щодо «рenegатства» професора Є. М. Щепкіна (с. 55).

Незважаючи на значну кількість публікацій про нього, його наукова та особиста еволюція все ще не отримала достатнього висвітлення для подібного висновку.

В цілому ж, книга читається з захопленням: політ думок, нові чисельні факти, їх тлумачення, емоційні оцінки заставляють повертатись до тексту знову і знову. Читачі знайдуть кожен для себе матеріал, бо ж наочно представлені два століття одеського наукового та культурного життя. І саме такі праці потрібні не тільки для одеського, але й для європейського читача. Отож побажаємо Д. П. Урсу, щоб книга була переведена на європейські мови і з нею могли ознайомитись читачі європейських країн.

О. Б. Дьомін

УДК 92:929САМОЙЛОВ

ПАМ'ЯТІ ФЕДОРА ОЛЕКСАНДРОВИЧА САМОЙЛОВА

Зовсім нещодавно нашому колезі, кандидату історичних наук, професору кафедри нової та новітньої історії Одеського національного університету імені І. І. Мечникова Ф. О. Самойлову виповнилось 65 років. Незважаючи на те, що були певні негаразди із здоров'ям, Федір Олександрович збирався підлікуватись та продовжити писати. Але не судилось...

Для нього визначальними були три риси: він завжди відчував себе одеситом, завжди мав бажання працювати над історичними текстами і завжди думав про сина та родину. Перше зростало в батьківському будинку на вільному одеському повітрі, на березі моря, куди разом із товаришами постійно бігав, в дитячій бібліотеці, книжками якої він зачитувався, доповнювалось місцевим колоритом 50-х років ХХ століття. Друге виховувалось батьківським прикладом, розповідями про війну, зануренням в історичний матеріал, рисами характеру такими як обов'язковість та вимогливість до себе. Третє прийшло із студентським коханням, ранньою відповідальністю за родину, тісним духовним зв'язком із сином Олександром.

Його біографія достатньо типова для радянської людини. Народився він 12 грудня 1948 р. в робітничій сім'ї. Батько – Олек-